

УДК 793.31

*Гутник Ірина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри народної та класичної
хореографії Київського національного
університету культури і мистецтв
i.gutnyk@ua.fm*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІ У ТВОРЧОСТІ МОЛОДИХ БАЛЕТМЕЙСТЕРІВ-ПОСТАНОВНИКІВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНО-СЦЕНІЧНОГО ТАНЦЮ

*Метою статті є аналіз особливостей розвитку аматорської народно-сценічної хореографії в Україні на сучасному етапі та визначення основних тенденцій у діяльності молодих балетмейстерів-постановників народного танцю. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні загальнонаукових методів теоретичного та емпіричного рівнів: аналізу та узагальнення науково-теоретичних основ дослідження, компаративного й логічного методів. Ці методи дають змогу проаналізувати сучасний стан аматорського народно-хореографічного мистецтва та простежити основні тенденції балетмейстерської діяльності у галузі народно-сценічної хореографії, а також чинники, що їх зумовлюють. **Наукова новизна** дослідження полягає у з'ясуванні як позитивних, так і негативних тенденцій в діяльності молодих балетмейстерів-постановників українського народно-сценічного танцю та визначенні шляхів запобігання недолікам у їхніх постановках. **Висновки.** Нині спостерігається посилення уваги молодих балетмейстерів до постановок українського народно-сценічного танцю. В останні роки автори не просто вдаються до відтворення постановок відомих майстрів, а й звертаються до вивчення та сценічної обробки танцювального фольклору свого регіону, створюють хореографічні композиції на основі народних свят і обрядів, що мають тут свої особливості. Водночас, поряд із позитивними тенденціями, в постановках молодих балетмейстерів іноді простежуються окремі негативні моменти такі, як нівелювання особливостей українських народних танців. Усуненню цієї проблеми, а також підвищення загального художнього рівня хореографічних постановок, може посприяти популяризація конкурсів-фестивалів із їхніми суворими критеріями до конкурсних номерів та рівня підготовки учасників.*

Ключові слова: український народно-сценічний танець, хореографічна постановка, балетмейстер, регіональні особливості, своєрідність, гопак, козачок, метелиця.

Гутник Ирина Николаевна, кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой народной и классической хореографии Киевского национального университета культуры и искусств

Основные тенденции в творчестве молодых балетмейстеров-постановщиков украинского народно-сценического танца

*Целью статьи является анализ особенностей развития любительской народно-сценической хореографии в Украине на современном этапе и определение основных тенденций в деятельности молодых балетмейстеров-постановщиков народного танца. **Методология исследования** заключается в применении общенаучных методов теоретического и эмпирического уровней: анализа и обобщения научно-теоретических основ исследования, сравнительного и логического методов. Данные методы позволяют проанализировать современное состояние любительского народного хореографического искусства и проследить основные тенденции балетмейстерской деятельности в народно-сценической хореографии, а также факторы, их обуславливающие. **Научная новизна** исследования заключается в выяснении как положительных, так и*

отрицательных тенденций в деятельности молодых балетмейстеров-постановщиков украинского народно-сценического танца и определении путей предотвращения недостатков в их постановках.

Выводы. На современном этапе наблюдается усиление внимания молодых балетмейстеров к постановкам украинского народно-сценического танца. В последние годы авторы не просто прибегают к воспроизводству постановок известных мастеров, но и обращаются к изучению и сценической обработке танцевального фольклора своего региона, создают хореографические композиции на основе народных праздников и обрядов, имеющих здесь свои особенности. В то же время, наряду с положительными тенденциями, в постановках молодых балетмейстеров иногда прослеживаются отдельные негативные моменты такие, как нивелирование особенностей украинских народных танцев. Устранению этой проблемы, а также повышению общего художественного уровня хореографических постановок, может помочь популяризация конкурсов-фестивалей с их строгими критериями конкурсных номеров и уровня подготовки участников.

Ключевые слова: украинский народно-сценический танец, хореографическая постановка, балетмейстер, региональные особенности, своеобразие, гопак, казачок, метелица.

Gutnyk Iryna, Pedagogical Sciences Candidate, Senior Lecturer, Head of Folk and Classic Choreography Department, Kyiv National University of Culture and Arts

Main directions in the activity of young ballet masters - Ukrainian folk-stage dance performers

Purpose of the article is analyzing of particular features of amateur folk choreography development of Ukraine nowadays and definition of main directions in the folk dance performers activity of young ballet masters. **The methodology** of the research is represented by general scientific methods of theoretical and empirical levels: analyzing and generalization of scientific - theoretical research basis, comparative and logical ways. The mentioned methods give the possibility to investigate the modern standard of amateur folk choreography development and to find out main directions of ballet masters' activity of folk-stage choreography as well as relevant factors. **Scientific novelty** of the research comprises distinguishing of both positive and negative trends the activity of young ballet masters - Ukrainian folk-stage dance performers and finding ways of drawbacks prevention in the performances. **Conclusions.** Nowadays one can state greater attention of young ballet masters to Ukrainian folk-stage dance performing. Lately, producers not only remake outstanding masters dances but also learn and work out dancing folklore of their regions, create choreographic compositions on the base of particular folk customs and holidays of the certain places. Otherwise contrary to positive characteristics, in young ballet master's performances, there are some negative points, such as ignoring of Ukrainian folk dance peculiarities. This problem can be solved with the help popularization of contests festivals which suppose strict criteria and high level of participant's professionalism. These events can also contribute to the improvement of general art level of choreographic performing.

Key words: Ukrainian folk-stage dance, choreographic performing, ballet master, regional peculiarities, originality, gopak, kozachok, metelitsa.

Актуальність теми дослідження. Аматорське хореографічне мистецтво є вагомим складовою сучасної хореографічної культури України та її художньої культури загалом. Феномен цього виду творчості полягає в тому, що вона, з одного боку, зберігає багатовікові надбання народного танцю, а з іншого – крокує в ногу з часом, відображаючи основні тенденції й сам дух сьогодення. Ймовірно, саме тому аматорське хореографічне мистецтво більше, ніж будь-який інший вид виконавської діяльності, приваблює людей різного віку, зокрема школярів. Водночас нинішній стан українського танцювального мистецтва характеризується суперечливими тенденціями: з одного боку,

спостерігаються позитивні процеси відродження та популяризації народного мистецтва, звернення до автентичних фольклорних джерел і створення на їхній основі сценічних варіантів народного танцю, а з іншого – його нівелювання внаслідок цілої низки причин, одними з найвагоміших серед яких є вплив сучасних соціокультурних обставин і активний наступ масової культури. Саме наявність цієї суперечності, з одного боку, та необхідність її подолання, з іншого, і зумовлюють актуальність досліджуваної теми.

Аналіз досліджень і публікацій. Чимало вітчизняних науковців у різні часові періоди зверталися до дослідження походження та аналізу специфіки народного хореографічного мистецтва, тих неповторних особливостей, які відрізняють український танець від танців інших народів. Одним із перших дослідників українського танцювального фольклору вважається В. Верховинець [2]. Його праця «Теорія українського народного танцю» і до сьогодні є основоположною роботою з української народної хореографії. Вагомим здобутком теорії та практики народного хореографічного мистецтва є праця А. Гуменюка «Українські народні танці» [3]. Автор розробив класифікацію українських народних танців, визначив їхні характерні особливості та здійснив аналіз різних танцювальних зразків. На особливу увагу заслуговує ґрунтовне дослідження К. Василенка, у якому здійснено аналіз лексики українського народного танцю в історичному розвитку, з урахуванням регіональних особливостей та міжетнічних культурних зв'язків [1]. Фаховій підготовці студентів хореографічних факультетів вищих навчальних закладів присвячені педагогічні праці С. Забрєдовського [4] та О. Таранцевої [7]. С. Зубатов розробив методикку викладання українського народного танцю, яка стала результатом накопиченого досвіду роботи у виші та втіленням сучасних поглядів на розвиток українського хореографічного мистецтва [5].

Метою статті є аналіз особливостей розвитку аматорської народно-сценічної хореографії в Україні на сучасному етапі та визначення основних тенденцій у діяльності молодих балетмейстерів-постановників народного танцю.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиліття в нашій країні відбувається процес постійного зростання кількості дитячих аматорських колективів, що займаються різними видами хореографії (сучасною, бальною, народно-сценічною, класичною). Фахівці пояснюють такий стан цілою низкою явищ, притаманних сучасній соціокультурній ситуації: поширенням нових стилів і напрямів хореографічного мистецтва, диференціацією різновидів хореографії, популяризацією медіапроектів танцювальної тематики тощо [6].

З іншого боку, розширенню мережі дитячих та молодіжних аматорських колективів сприяє той факт, що державною політикою незалежної України передбачено функціонування позашкільних культурно-освітніх закладів, в яких діють, зокрема, й хореографічні об'єднання різного типу. При цьому чітко визначено як перелік таких об'єднань, кількість їхніх керівників і учасників, навчальних годин, так і, відповідно, фінансування. Щоправда, як показує практика, такого «державного замовлення» на сьогодні вочевидь недостатньо. Тому більшість аматорських хореографічних об'єднань є приватними і функціонують за рахунок

коштів батьків, які платять за навчання своїх дітей. Засновниками та керівниками таких танцювальних колективів стають хореографи – випускники вищих чи середніх спеціальних начальних закладів або артисти балету, які вже завершили свою виконавську діяльність. Та здебільшого це – студенти, які, прагнучи набути практичний досвід і покращити фінансове становище, паралельно із навчанням починають вести активну трудову діяльність.

Посилення уваги до аматорського хореографічного мистецтва в останні роки зумовлене, на жаль, не лише позитивними зрушеннями в нашій країні. Трагічні події останніх років на сході України та в Криму, серед іншого, викликали, на противагу ворожій агресії, сплеск національної свідомості, патріотизму, а відповідно – і масовий потяг до всього, що пов'язане з українською символікою, культурою та мистецтвом. Відтак, народний танець, який, поряд із піснею, в усі часи вважався одним із найбільших мистецьких досягнень українців, набув своєрідного сакрального значення, символізуючи дух українського народу, його волелюбність і незламність, готовність до самопожертви в ім'я своєї Вітчизни.

Ці тенденції дали відчутний результат: наразі кожен танцювальний колектив прагне мати в своєму репертуарі хоча б один український народний танець – незалежно від того, який вид хореографії є переважним видом його діяльності. А керівники самодіяльних ансамблів народного танцю, пересвідчившись у популярності таких номерів та затребуваності свого колективу, почали з великою швидкістю оновлювати репертуар, створюючи постановки танців різних регіонів України. Значного поширення набули польові дослідження й експедиції, під час яких учасники самодіяльних колективів та їхні керівники створюють відеотеку, записують розповіді, переважно селян похилого віку, про вечорниці та молодіжні гуляння, народні свята й розваги, що супроводжувались виконанням різноманітних танців – як характерних для цілого регіону, так і притаманних окремим місцевостям. Зокрема, останнім часом записано й відтворено чимало народних танців, записаних на підконтрольній державі території Луганської та Донецької областей, на Дніпропетровщині й Херсонщині тощо. Дедалі частіше на сценах можна побачити також хореографічні постановки героїчного звучання у виконанні юних танцюристів різного віку. Таке посилення уваги до автентичних народних танців з боку дітей та підлітків зумовило створення балетмейстерами низки постановок, де відтворюються локальні рухи та композиційна побудова, оригінальні тексти, що супроводжують той чи інший танець тощо, адаптовані чи стилізовані для виконання на сцені.

Результат цього процесу, а також його динаміку можна простежити на прикладі різноманітних конкурсів і фестивалів, головне завдання яких – надати учасникам колективів можливість показати свої вміння і навички на сцені (адже концертна діяльність не у всіх колективів насичена, до того ж батькам хочеться якомога швидше побачити результат занять, які відвідують їхні діти); а молодим балетмейстерам – продемонструвати рівень власної майстерності, яка оцінюється членами журі (і в разі високих оцінок надалі позитивно вплине на професійну кар'єру та підвищить авторитет серед керівництва, вихованців і їхніх батьків). Під

час таких заходів хореографи також мають можливість познайомитись із досягненнями своїх колег, у процесі активного безпосереднього спілкування обмінятися досвідом і творчими знахідками, відвідати майстер-класи провідних фахівців у галузі хореографічного мистецтва.

Як показує практика, балетмейстери, які вже тривалий час працюють в галузі народного танцю, досягли в цьому напрямку значних творчих успіхів. Зокрема, спостерігається удосконалення змісту та композиційної побудови українських народно-сценічних танців за рахунок використання засобів професійного хореографічного мистецтва й ускладнення хореографічних малюнків, підвищився рівень віртуозності виконавців.

Однак, на жаль, у роботах молодих балетмейстерів зустрічаються і протилежні тенденції. Часто постановники, не замислюючись над стилістичними особливостями українських побутових танців, створюють номери, які за своєю формою становлять хаотичний набір танцювальних рухів різних регіонів України. В кращому випадку вони використовують рухи, притаманні одному регіону, але при цьому оминають увагою той факт, що у певній місцевості може існувати велике розмаїття народних танців, які теж мають свої відмінності, що вирізняють їх з-поміж інших. Тож створенню будь-якого номера має неодмінно передувати серйозна пошукова та аналітична робота з вивчення характерних особливостей композиційної побудови та виконання танцю.

Складність цієї роботи полягає у тому, що, наприклад, в побутових танцях Центральної України використовуються одні і ті ж самі рухи. Але ж у кожному окремому танці вони наповнені абсолютно різним змістом, мають своєрідний характер, виконуються у відповідній манері та темпі! І балетмейстеру, що вдається до створення хореографічної постановки на основі фольклорного джерела, потрібно зрозуміти, відчувати ці нюанси.

Якщо проаналізувати окремо танцювальні па, з яких складаються основні комбінації всім відомих танців гопак, козачок, метелиця, то виявиться, що вони майже однакові. Але в метелиці «зміст танцю передається активною динамікою рухів, швидкою зміною фігур і різноманітними кружіннями, що ніби відтворюють хуртовину-метелицю. У хореографічному відношенні цей танець ще не втратив зв'язків з хороводами. Раніше метелиця супроводжувалася піснею, яку виконували самі танцюристи» [3; 18]. А от танцю гопак характерний імпровізаційний та змагальний характер, провідна роль в ньому належить чоловікам. «Мелодії гопаків під час виконання часто змінюють свій характер: вони звучать то мужньо і героїчно, то радісно й запально» [3; 19]. Це і зумовлює характерну композиційну побудову танцю та створення відповідних хореографічних малюнків.

Дуже часто можна спостерігати, що молоді балетмейстери називають танець козачком, хоч насправді він за своєю побудовою та виконавською манерою нагадує гопак, навіть жіночий костюм і головний убір одягають «гопаковий». Хоча, коли хореограф створить танець, врахувавши стилістичні особливості саме козачка: дуже швидкий темп, бісерна техніка виконання танцювальних рухів,

композиційна побудова, коли танцюристи «вихором проносяться перед глядачем» [3; 20], то він відразу відчує доречність використання саме полегшеного жіночого костюма, адже в іншому випадку виконання цього танцю буде суттєво ускладнене. І такі особливості можна простежити на прикладі танців будь-якого регіону України.

Для балетмейстера дуже важливо розкрити суть того чи іншого українського танцю, не лише створивши грамотну постановку, (яка неможлива без правильно підбраного музичного матеріалу та сценічного костюма), а й завдяки вдумливому, якісному виконанню танцю артистами.

Масову тенденцію до нівелювання особливостей українських народних танців на сучасному етапі можна чітко простежити під час перегляду хореографічних номерів на фестивалях-конкурсах, що проводяться на комерційній основі. Їх організатори, зацікавлені в залученні якомога більшої кількості учасників, з легкістю роздають призові місця і грамоти за постановки, які мають низку досить грубих помилок. Керівники хореографічних колективів, знаючи, що на їхні недоліки в роботі не будуть звертати увагу, а грамоти переможців стануть окрасою в танцювальних залах, знову і знову повертаються на такі фестивалі. Відтак, створюється парадоксальна ситуація: кількість фахівців із вищою хореографічною освітою з кожним роком зростає, а якість балетмейстерських робіт у галузі українського народно-сценічного танцю з кожним роком падає. Молоді балетмейстери не мають жодних стимулів для удосконалення своєї балетмейстерської діяльності.

Щоб змінити цю ситуацію на краще, потрібно у вищих навчальних закладах під час викладання фахових дисциплін, зокрема, таких, як «Теорія та методика викладання українського народно-сценічного танцю», домагатися від студентів не механічного запам'ятовування комбінацій, етюдів і чіткого їх виконання, а розуміння їхніх особливостей, для чого робити аналіз вивченого матеріалу, давати порівняльну характеристику танців різних регіонів України та однієї місцевості, які мають, на перший погляд, однакову хореографічну лексику, але досить суттєві відмінності у змістовому наповненні та композиційній побудові. Спочатку це варто робити безпосередньо викладачу, а згодом студенти мають самостійно робити аналіз та висновки як в усній, так і в письмовій формі, з метою свідомого засвоєння матеріалу.

Під час постановочної роботи на заняттях з дисципліни «Мистецтво балетмейстера» викладач повинен вимагати від студентів попереднього ґрунтовного теоретичного вивчення чинників, що вплинули на формування танцювальної культури регіону, на матеріалі якого буде створено майбутню постановку. Студент також має здійснювати аналіз побудови та виконання обраного номера до найменших нюансів, врахування яких значно покращить якість їхніх постановочних робіт. Та головне – при такому підході майбутні балетмейстери почнуть більш відповідально ставитись до постановки не лише українських народних танців, а й танців народів світу, усвідомлюючи, що танець – це літопис народу, а створення і виконання народних танців – це своєрідна

розповідь глядачам про історію народу, його традиції, культуру тощо. І такі номери, без сумніву, сприятимуть збереженню українського національного мистецтва, популяризації його серед молоді та передачі наступним поколінням.

Не остання роль у збереженні та популяризації українських народних хореографічних традицій належить фестивалям-конкурсам, на яких, у разі підвищення вимог до якості та грамотності балетмейстерських робіт і відповідного їх виконання, наявності певних критеріїв для визначення рівня підготовки колективів-учасників, хореографи матимуть неабиякий стимул для удосконалення своєї балетмейстерської діяльності. А обговорення результатів конкурсу із серйозним детальним аналізом та зауваженнями до результатів роботи балетмейстерів, керівників колективів від висококваліфікованих членів журі будуть спрямовувати їх на подальший розвиток та розширення кола власних знань, умінь і навичок.

Найбільш престижним на сьогодні в нашій державі є Всеукраїнський фестиваль-конкурс народної хореографії ім. П. П. Вірського, організатори якого висувають досить суворі вимоги та обумовлюють певні критерії для учасників, які проходять три відбірних тури, щоб потрапити на заключний гала-концерт і отримати шанс на перемогу. Перемога на такого рівня конкурсі є досить престижною і засвідчує, в першу чергу, професійність, талант і працелюбність балетмейстера та керівника колективу. До участі саме в таких фестивалях-конкурсах повинні прагнути колективи на чолі з їхніми керівниками; у свою чергу, організатори фестивалів мають бути зацікавлені в учасниках із високим рівнем підготовки, які будуть підвищувати рейтинг їхніх мистецьких проєктів.

Наукова новизна дослідження полягає у з'ясуванні як позитивних, так і негативних тенденцій в діяльності молодих балетмейстерів-постановників українського народно-сценічного танцю та визначенні шляхів запобігання недолікам у їхніх постановках.

Висновки. Концертна діяльність самодіяльних колективів народного танцю на сучасному етапі є свідченням неабияких зрушень, що відбулися в народно-сценічній хореографії. Загальними позитивними тенденціями таких виступів є розширення репертуару завдяки зверненню до автентичних творів, використанню різних рівнів стилізації тощо. Молоді балетмейстери, що працюють із дитячими колективами, зазвичай намагаються не лише навчати своїх вихованців основам виконавської майстерності, а й використовувати народний танець як універсальний виховний засіб, можливість формування гармонійно розвиненої особистості з високим рівнем духовного розвитку. Водночас вони часто допускають таку помилку, як нівелювання особливостей українського танцю, що свідчить про недостатній рівень знань постановників або ж їх небажання працювати над створенням постановок на дійсно народній основі. В такому разі педагог-хореограф може досягти прямо протилежного результату: його вихованці не лише не знатимуть, а й не цікавитимуться особливостями українського танцю, його сутністю та специфікою виконання в різних регіонах, відповідно народний танець у їхньому виконанні буде лише краще чи гірше засвоєним набором традиційних рухів. Уникнення чи усунення цієї помилки можна досягти, зокрема,

чітко дотримуючись згаданих вище вимог до підготовки хореографів у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах та популяризуючи конкурси-фестивалі з їх суворими критеріями до конкурсних номерів та рівня підготовки учасників.

Література

1. Василенко К.Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю. Київ: Мистецтво, 1996. 496 с.
2. Верховинець В. Теорія українського народного танцю. Київ: Музична Україна, 1968. 152 с.
3. Гуменюк А. Українські народні танці. Київ: Видавництво академії наук Української РСР, 1962. 360 с.
4. Забрєдовський С. Педагогічні умови розвитку мотиваційної сфери студентів хореографічних спеціалізацій в процесі фахової підготовки у вузі культури: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 1997. 16 с.
5. Зубатов С.Л. Методика викладання українського народного танцю. Київ: Ліра-К, 2017. 376 с.
6. Луговенко Т. Г. Дитячі аматорські колективи народного танцю в контексті розвитку хореографічної культури України ХХ – початку ХХІ століття. Дис. ... канд. мистецтвознав. Київ: Київський нац. ун-т культури і мистецтв, 2012. 181 с.
7. Таранцева О. Формування фахових умінь майбутніх учителів хореографії засобами українського народного танцю: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. педагогічних наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 2002. 18 с.

References

1. Vasylenko, K.Y. (1996). Ukrainian folk-stage dance lexis Kyiv: Mystetsvo [in Ukrainian]
2. Verhovynets, V.M.(1968). Ukrainian folk-stage dance theory Kyiv: Muzichna Ukraine [in Ukrainian]
3. Gumenyuk, A. (1962). Ukrainian folk dances. Kyiv: Ukraine Science Academy publication [in Ukrainian]
4. Zabredovsky, S. (1997). Pedagogical conditions of choreographic specialization students in the process of professional learning of Art Higher Educational Establishment. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: General Pedagogic and Pedagogical History [in Ukrainian]
5. Zubatov, S.L. (2017). Methodics of Ukrainian folk dance teaching. Kyiv: Lira [in Ukrainian].
6. Lugovenko, T.G. (2012). Children`s amateur folk dance groups in the process of choreographic culture development in Ukraine of XX – beginning of XXI century. Candidates thesis. Kyiv: Kyiv National University of Culture and Arts [in Ukrainian]
7. Tarantseva, O. (2002). Future choreography teacher's skills formation on the base of Ukrainian folk dance means. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].